

EN JOAN VIGUER i POUS (a) JAN SABATER DE RUPIT UN ANTIC GUIA DEL COLLSACABRA

L'interès popular pel Collsacabra i per Rupit, tant pel que fa a l'excursionisme com al turisme, ha tingut aquestes darreres dècades un auge molt important. La gent de les ciutats, cansada de l'asfalt, de semàfors i d'una pressa cada vegada més generalitzada, ha tingut necessitat de cercar unes hores d'esbargiment en uns paràmetres ben diferents als de cada dia. Altres, potser amb menys neguit, i fins i tot alguns vinguts de la plana han anat al Collsacabra per aquell plaer, tan humà, de cercar un bon àpat en la sobrietat d'un hostel de muntanya.

Tot i que aquesta popularitat –sobretot pel que fa al poble de Rupit– avui pot fer pensar que és un fet o un costum d'aquests darrers temps, el cert és que l'atractiu per conèixer els seus carrers costeruts, els hostals i els impressionants salts d'aigua de les rodalies és una cosa que va començar ara fa molts anys. Pot arribar a sorprendre, fins i tot a més d'un llogarrenc, saber que aquest interès “turístic” dels viatgers per conèixer les qualitats de Rupit i del Collsacabra va començar ara fa més de cent anys.

En aquest escrit es pretén, tan sols, fer una breu explicació d'aquelles coses que he pogut saber sobre quan i com el viatger, l'excursionista, o el turista va començar a interessar-se per les belleses d'aquest singular poble de l'altiplà de la Catalunya central. Cal dir d'antuvi que és sabut que Rupit ja va ser molt conegut històricament, però no ho va ser pel turisme, ni de manera continuada al llarg dels anys. Com a poble, i sintetitzant, es pot dir que la seva vida ha tingut tres etapes d'esplendor. Però, entre aquestes també ha sofert dues fortes davallades i és d'esperar que per culpa de l'ambició –per allò de no haver sabut dirigir o mesurar què és un turisme sostenible– pugui arribar a tenir-ne els propers anys una tercera.

El primer període important per al poble va ser l'Edat Mitjana, època d'esplendor del *castrum*. El castell i el poble de Rupit tingueren uns anys de notable importància, però entre la pesta negra o bubònica del 1348, que a la Catalunya Vella comportà una mortaldat

de dos terços dels seus habitants, i els forts terratrèmols de l'abril del 1427 i del febrer de 1428, que enfonsaren moltes cases, deixaren el poble esmorteït i pràcticament sense gent. Anys després, a poc a poc, Rupit és refà de nou i la vinguda de gent de fora, fins i tot gascons que fugien de les guerres i conflictes politicoreligiosos de les terres franceses, ajuda que el poble aconsegueixi una recuperació

Artur Osona, en una fotografia d'un butlletí del Centre Excursionista de Catalunya de l'any 1903. Escriptor i excursionista, fou membre de l'Associació d'Excursions Catalana, predecessora del CEC. Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya. Ref. 4415

important. Ens ho recorden les excel·lents construccions d'aquella època. És en aquells anys quan es comença a crear una bona indústria del *drap de llana* (panyo), complementada amb la confecció de capes. Aquells trenta-dos paraires, quatre mestres teixidors i tres sastres que arribà a tenir a l'any 1553, donen una idea molt clara de la importància i gran renom que tingué tant el poble com els seus productes a tot Catalunya. Aquest serà probablement el període de més bonança i demografia. Però com ha anat succeint al llarg del temps, la indústria tèxtil –per allò de l'encariment del preu de la mà d'obra on el treball ha dut benestar– sempre ha sofert un procés de desplaçament vers pobles o ciutats on hi ha un nivell de vida més baix, generalment cap a terres de més al sud. Aquella indústria, en un procés d'imparable davallada, i la inseguretats en les feines del

camp ocasionaren una forta emigració vers la Plana de Vic i les valls d'Olot. Fora dels contactes del reduït món de la pagesia i de la presència d'alguns rupitencs en els mercats de Vic, Rupit i els seus obradors caigueren de nou en l'oblit.

Cal tenir també en compte que, fins fa pocs anys, la gent –fora d'alguns estudiosos–

En Joan Viguer i Pous "Jan Sabater"

no donava importància a les belles balconades de fusta, ni als portals dovellats, ni a les llindes amb gravats d'identitat artesana. No serà fins a finals del segle passat i principis d'aquest que es començarà a tenir en compte aquests detalls. Els valors de l'arquitectura popular han estat, durant molts anys, una assignatura pendent per a la gent senzilla dels pobles o ciutats. També s'ha de recordar que en aquells anys tampoc no hi havia massa interès per anar d'excursió. L'excursionisme era una activitat més aviat científica i del tot minoritària. Caminar simplement per caminar pel paisatge no era encara una necessitat d'esbarjo, ni una afició popular.

Per allò que l'oblit està ple de records i aquests són, en el fons, el mirall on viuen els absents, he intentat rescatar de la desmemòria del temps tot el que he pogut saber de dos homes que, sense ells pressentir-ho, van ajudar –l'un amb un llibre i l'altre amb els seus serveis de guia– a què Rupit iniciés, a poc a poc, una nova etapa de prosperitat. Amb aquella modesta acció, posaren la primera pedra d'un nou tipus d'activitat –i després indústria– que actualment conei-

xem com a *turisme rural*. Sóc conscient que deuen haver estat molts més els fets i esforços personals que al llarg d'aquests darrers anys han dut que el poble tingui aquesta actual prosperitat turística, però per la seva pionera aportació, aquells dos homes, segons la meua opinió, mereixen ser rescatats de l'oblit.

Era l'estiu de 1880 quan Artur Osona i Formentí (Barcelona, 1840-1901), un dels patriarques de l'excursionisme català, va visitar Rupit tot venint de la vall d'en Bas. Viatger i caminador infatigable com era, va voler recórrer aquella part alta del Collsacabra. Amb un quadern de notes a la mà, una brúixola i un baròmetre aneròide –per a observacions altimètriques–, pas a pas, va anar prenent dades i mides de tot allò que veia i considerava interessant. Els accidents orogràfics, les distàncies entre masos i pobles, els detalls d'arquitectura popular, les restes arqueològiques, fins i tot els noms dels bons hostalers, així com també els dels homes que feien de guia... Quedà tot acuradament enregistrat en el seu quadern de viatge.

Uns anys més tard, de retorn d'un recorregut pels Pirineus Orientals, va tornar a fer una llarga estada pel Collsacabra. Dels seus nous estudis i de totes aquelles observacions anteriors, en sortiria uns anys després (1898) la primera *GUIA DE VIATGERS DE LES SERRES DE COLLSACABRA I LA MAGDALENA*, lloable i veritable joia de la bibliografia excursionista.

Avui dia ben segur ens farà somriure –i en aquell temps també degué ser sorprenent– imaginar-nos aquell home caminant pels carrers de Rupit i les seves rodalies, vestit amb una jaqueta d'explorador plena de butxaques, un pantaló protegit per *bandes* fins a mitja cama, unes grosses sabates ferrades amb *tricunis* i, sobretot, encara deuria ser més sorprenent veure com es cobria el cap amb un *salacot* de suro, antic casc colonial anglès. Encara deuria sobtar més, però, veure'l prenent mides amb els seus estranys aparells de coses que la gent del país, unes per massa vistes i altres per ignorància, no li donava cap mena d'importància. En record i homenatge a aquelles "avançades" difusions, he cregut interessant reproduir alguns dels

paràgrafs que en aquella vetusta guia fa referència al poble de Rupit.

En transcriure'ls he cregut convenient, com a document que és, respectar l'ortografia de l'època, ja que, com s'haurà observat, la guia va ser publicada uns anys abans de la reforma lingüística que féu Pompeu Fabra entre els anys 1913 i 1932.

- *D'hont en altres 5 minuts s'arriba al extrém d'un cingle pera ovirar lo fantástich poble tan pintorech de Rupit á vol d'aucell, lo que produhirá al embaladit excursionista tanta sorpresa com entussiasme, al contemplar á sos peus un panorama, que's veu y s'admira, pero que no s'explica.*

- *Edificat sobre penyals plens de baumas, rodejat d'espeditos cingles y voltat per quatre rieras que's juntan allí meteix. Corona los dos sots ó valls dominat lo poble desde dalt entre dúas valls y las rieras, l'endorrocat Castell Senyorial de Rupit.*

- *L'aspecte d'aquést poble es sorpreudent, puig al arribarhi, de sobte un se creu transportat per un efecte mágich en plena Edat mitjana, al contemplar sos tortuosos y estrets carrers y sos antichs casals, ab grans barbacanas, grans porxadas y esbelts finestrels gotichs.*

- *Rupit ab San Joan de Fábregas forman districte municipal y tenen 522 habitants. (Alt. apr. 800 metres). Hostals: Can Estragué, Can Ló (estanquer) y Can Ramon Sagalés; Guia, en Joan Viguer (a) Sabater.*

Amb la publicació d'aquesta guia –una de les primeres editades a Catalunya i lògicament a la Península– Artur Osona divulgà als excursionistes i als viatgers amants de conèixer racons del país les belleses de Rupit i del Collsacabra. S'hi pot observar que, com a complement de les rutes, a més dóna a conèixer al lector dades com la que assegura que al poble de Rupit s'hi podien trobar uns hostals, així com també un home, en Joan Viguer (a) Sabater, que feia els serveis de guia als visitants. Ja tenim, doncs, el segon personatge d'aquesta història; ja que es pot dir, sense por a errar, que aquest va ser el primer *guia turístic* del Collsacabra.

En Joan Viguer i Pous (Rupit 1853 - Barcelona 1929) era conegut a la contrada amb el sobrenom d'en Jan Sabater. Va ser l'únic fill baró –tingué tres germanes– de la

família de Cal Sabater Vell de la plaça de Rupit, la casa que hi ha just on comença el carrer del Palau. Era una generació de botiguers amb barberia, cistelleria i antigament sabateria vinguts de l'Esquirol. El fet que aquesta família no tingués terres –tan sols una minsa vessana prop de Pruit– i que la seva mare, la Rosa Pous, procedís d'una família benestant de Manlleu fou probablement el motiu perquè, ja de jovenet, l'enviessin a estudiar a Vic. Més tard ingressà al seminari i estudià, com es deia popularment en aquell temps, per “capellà”. Carrera que comença, però que després no va tenir cap interès en acabar. Ja un xic grandet torna al poble i més tard, quan té els trenta-dos anys, es casa amb l'Antònia Morera, una de les noies dels antics estatges de Can Llancisa de l'Esquirol.

En Jan Sabater tocant el violí en el "Ball de les vetes"

En Jan Sabater, a part d'instruït gràcies als estudis iniciats, contenen que “era un home molt afable, ple d'energia i molt amant de la barrila. Tenia allò que se'n diu un bon tarannà. Amb un no res, era capaç d'organitzar qualsevol cosa”. Contenen també que “en tot el que feia, hi posava sempre el seu gran sentit de l'humor”.

Ja fa uns anys, parlant d'ell amb en Sebastià Pijoan, en “Saltiri” de Rupit, em comentà: “En Jan Sabater era un home molt llest, en aquell temps en què la majoria érem tots una colla de rucs, ell ja era un home de lletra. Quan algú havia d'escriure o llegir alguna cosa, demanava el seu ajut. Sempre vaig sentir a dir que, tot i que sabia molt de lletra i números, mai va voler ser alcalde, ni del cos de l'ajuntament”.

Pel que fa al seu bon humor, en “Ciscu” de la ferreria Can Rovira de Rupit, m’explicava, temps enrere: “Jo sempre vaig sentir comentar als de casa que en Jan Sabater

En Jan Sabater portant un nen turista amb la mula

n’havia fet de molt grosses i recordaven com a la plaça gran, una vegada, havia fet burla d’un arrenca-queixals, posant-se amb un altre home del poble al seu costat, amb una bata i unes grosses estenalles de la ferreria, va fer mofa fent veure que ell també arrencava queixals”.

En tenir coneixements de música i saber tocar molt bé el violí, els seus serveis eren demanats en els casaments i les festes que es feien a les cases benestants de la comarca. En “Ciscu” també em recordava que “al centre, anys enrere, hi hagué una fotografia en què se’l veia tocant el violí disfressat amb una barba i ulleres de cec. En aquells anys acompanyava els nois del poble a fer la ronda del “Ball de les vetes” per les cases i a les masies bones de l’entorn”.

L’Agustí, el fill gran d’en Jan Sabater, solia comentar: “A casa hi venia molta gent, el pare tenia molts amics, i sempre la feien petar fins ben tard”. També recordava que “sovint hi venia un home ric, que era de Barcelona. Portava llibres al pare, i tots dos sempre feien llargues xerrades.

Amb aquest home, sovint també hi venia gent molt ben vestida, que ja no recordo pas d’on eren. El pare, amb una mula, els portava a la Salut, al salt de Sallent i a veure tot allò que hi ha *sotarroca* des de la vora dels

cingles. Sempre li vaig sentir a dir que una vegada havia portat a un home molt savi de Vic, a esbrinar el secret d’unes tombes molt antigues que hi havia molt amagades, més enllà de Rajols. Ell sempre deia que estaven en un lloc tan amagat del bosc, que quasi ningú sabia trobar-les”.

Aquell ancià, en “Saltiri”, bon caçador del poble, m’explicà que “sempre havia sentit a dir pels vells que Jan Sabater era el que organitzava, aquí al poble, aquelles grans caceres que es feien abans amb senyors vinguts de fora. Ell, que sabia molt de lletra i també de números, era el que tenia cura de tot, fins i tot de les reparticions de la cacera”. Per totes aquestes activitats i la seva manera de ser, no és d’estranyar que en Jan Sabater esdevingués un home molt popular a tota la contrada.

És de creure que aquell senyor ric de Barcelona amb el qual en Jan Sabater tenia llargues xerrades, era Artur Osona. També és de suposar que l’amistat entre ambdós degué venir de quan el barceloní comprà o llogà una casa prop del coll de Pruit per a fer-hi l’estiu. Si els biògrafs d’Artur Osona ens diuen: “Era un home de caràcter amable i jovial que deixava amics arreu on passava”, i també sabem que en Jan Sabater era “afable, ple d’energia i molt amant de la barriola”, no hi ha pas cap dubte que aquests dos homes tan singulars havien d’acabar coincidint en aquell petit racó de món de muntanya. Per qüestió d’espai geogràfic, època i tarannà, és evident que aquests dos personatges havien de trobar-se per força.

Aquest és el breu recull que he pogut fer de les activitats d’aquests dos homes, sobretot pel que fa a en Jan Sabater del poble de Rupit. Al meu entendre, i crec que no vaig massa errat, els dos –com he dit a l’inici–, l’un amb la publicació del llibre i l’altre fent de guia a forasters i organitzador de caceres, van ser uns pioners, ara ja fa cents anys, del que avui és la important activitat del turisme rural a Rupit.

Carles Olivella i Viguer